

MÜSAMERETNAME'DE GÜNDELİK HAYAT *Everday Life in Müsameretname*

Sema ÇETİN BAYCANLAR¹

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, scetin@cu.edu.tr, orcid.org/ 0000-0003-1244-2829

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 13.07.2021
Kabul/Accepted: 24.08.2021

DOI:10.20322/littera.970920

Anahtar Kelimeler

Müsameretname,
Nihat, gündelik hayat

Emin

ÖZ

Emin Nihat'ın 1871-1875 yıllarında cüz cüz yayımlanan *Müsameretname* adlı eseri; "Binbaşı Rifat Bey'in Sergüzeşti", "Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti", "Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti", "Gerdanlık Hikâyesi", "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti", "Faik Bey ile Nuridil Hanımın Sergüzeşti", "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşakının Sergüzeşti" başlıklı, biri çeviri olmak üzere yedi hikâyeden meydana gelir. *Müsameretname*, edebiyatımızda kurmaca türler içinde Batı edebiyatında rastlanan fakat edebiyatımızdaki ilk örneklerden biri olma özelliğine sahip bir metindir.

Hikâyelerde konu çeşitliliğinden bahsetmek mümkünse de ana tema gündelik hayat pratiklerini de sergileyen bir aşk etrafında işlenir. Gündelik hayat üzerine yapılan çalışmalar tarih, sosyoloji, siyaset, edebiyat gibi farklı disiplinlerin konusudur ve mekân, insan, dönem gibi unsurları kapsayan geniş çalışma alanı itibarıyla kendi içinde farklı alt başlıklarını da oluşturur. Kurmaca metinlerde ise yazar-anlatıcı, kahraman gibi unsurların gündelik hayat pratikleri yer alabildiği gibi mekânın zaman içinde dönüşümü de dikkate değer unsurlardır.

Bu makalede, eserin hacmi dolayısıyla "Binbaşı Rifat Bey'in Sergüzeşti", "Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti", "Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti" "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti" başlıklı ilk dört hikâye incelenmiş, anılan hikâyelerden yola çıkarak başta İstanbul olmak üzere dönemin gündelik hayatına ve gündelik hayat pratiklerinin biçimlenmesine ilişkin verilerin bir tasnifle verilmesi amaçlanmıştır. Hikâyeler, gündelik hayatın çok farklı unsurlarını barındırmasına rağmen bu çalışmanın sınırları itibarıyla giyim-kuşam, törenler, eğitim ve nesnelere başlıklarına yer verilmiştir.

ABSTRACT

Emin Nihat's book *Müsameretname*, which was published in parts between 1871-1875; "Binbaşı Rifat Bey'in Sergüzeşti", "Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti", "Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti", "Gerdanlık Hikâyesi", "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti", "Faik Bey ile Nuridil Hanımın Sergüzeşti", "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşakının Sergüzeşti" consists of seven stories, one of which is translated.

Although it is possible to talk about the diversity of topics in the stories, the main theme is handled around a love that also exhibits daily life practices. Studies on daily life are the subject of different disciplines such as history, sociology, politics, and literature, and it also creates different sub-titles in itself due to its wide field of study, which includes elements such as space, people, and periods. In the fictional texts, the daily life practices of the elements such as the author-narrator and the hero can take place, as well as the transformation of the space over time.

In this article, due to the large volume of the work, "Binbaşı Rifat Bey'in Sergüzeşti", "Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti", "Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti" "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti" based on the aforementioned stories, it is aimed to give data on the daily life of the period, especially in Istanbul, and the formation of practices, with a classification. Although the stories contain very different elements of daily life, the titles of clothing, ceremonies, education and objects are included in the boundaries of this study.

Keywords

Müsameretname,
Nihat, everyday life

Emin

Atıf/Citation: Baycanlar Çetin, S. (2021), “Müsameretname’de Gündelik Hayat”, *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 1102-1114.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Sema ÇETİN BAYCANLAR, scetin@cu.edu.tr

GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Müsameretname*’yi bir başlangıç eseri olarak dikkate değer bulur ve “ötedenberi şarkta ve garpta emsaline tesadüf edilen şekilde bir ahbap topluluğunda şahsi bir macera veya işitilen, yahut uzaktan seyir ve takip edilen bir vaka gibi anlatılan altı hikâye” olarak betimler (Tanpınar 1967: 266). Emin Nihat’ın 1871-1875 yıllarında cüz cüz yayımlanan bu eseri; “Binbaşı Rifat Bey’in Sergüzeşti”, “Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım’ın Sergüzeşti”, “Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti”, “Gerdanlık Hikâyesi” (çeviri), “Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım’ın Sergüzeşti”, “Faik Bey ile Nuridil Hanımın Sergüzeşti”, “İhsan Hanım yahut Atiye Hanım’la Uşşakının Sergüzeşti” başlıklı, biri çeviri olmak üzere yedi uzun hikâyeden meydana gelir.

Emin Nihat’ın biyografisi ve eserleri hakkında yeni çalışmalar olsa da yazarla ilgili sınırlı bilgiye sahip olduğumuz için çağdaşları gibi Emin Nihat’ın da sadece İstanbul’u değil Batı şehirlerini de hangi sebeplerle ve nasıl bir deneyimle okura aktardığıyla ilgili ayrıntılara ulaşmış değiliz. Ancak hikâyelerden yola çıkarak anlatmaya meraklı yazarın -ki bu merak çoğu zaman metinlerin estetik yönünü olumsuz etkilemekle birlikte- gündelik yaşam açısından yaşadığı dönemin dikkatli bir gözlemcisi-tanığı olduğunu söyleyebiliriz.

Müsameretname’yi, anlatım tekniği açısından daha önce çeşitli araştırmacıların da dile getirdiği gibi Doğu ve Batı edebiyatlarının meşhur eserlerinden olan *Binbir Gece Masalları*, *Cantebury Hikâyeleri*, *Decameron* gibi eserlerle ilişkilendirmek mümkündür. Farklı amaçlarla bir araya gelmiş kişilerin başlarından geçen olayların anlatıldığı hikâyelerde Emin Nihat, anlatıcıyla ilgili verdiği kısa bilgilerle “yaşanmış bir olaydan aktarılan gerçek bir hikâye” izlenimi yaratır.

TEORİK ÇERÇEVE

Gündelik hayat, çağrışımı yoğun fakat tanımı zor yapılabilecek bir kavramdır ve Lefebvre’nin de (2017: 48) ifade ettiği gibi çalışma hayatı, boş vakit ile özel hayatı kapsayan bir gözlem alanına sahiptir. Ayrıca gündelik hayat modern hayatın bir ürünü olarak düşünüldüğü için daha çok kent-şehir hayatını kapsadığı söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde *Müsameretname*’yi Batılı anlamda modern zamanın bir ürünü olmamakla birlikte, Türk modernleşmesi bağlamında Tanzimat döneminde kaleme alınmasıyla bir geçiş dönemi eseri olarak değerlendirmek mümkündür.

Gündelik hayata ilişkin çalışmalar için siyaset, ekonomi, sosyoloji, mimarlık, iletişim bilimleri gibi alanlar; süreli yayınlar, mekânlar, belli sınıfsal konumlar, cinsiyetler, yaş grupları, iletişim araçları, göçmenler gibi ana başlıklar üzerinde yoğunlaşır. Edebî metinler ise gündelik hayat çalışmaları için zengin içerikleriyle bu alana katkı

sunabilir. Ayrıca sadece edebî metinler değil yazarın gündelik hayatı ya da kurmaca metinlerde yer alan kahramanların gündelik hayatı da benzer malzemeler içerir.

Gündelik hayat kavramı özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere daha çok gündelik hayatın eleştirisi üzerinden yorumlanmaya çalışılmış bir kavramdır. Gündelik hayatla ilgili asıl meseleler ortaya konmadan eleştirisi üzerine çalışma yapmak eksik bir değerlendirme olacağı düşüncesiyle bu çalışmada, özellikle Henri Lefebvre'nin yorumlarını göz ardı etmeyen fakat bu bakış açısını da odağa yerleştirmeyen bir inceleme yapılacaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Lefebvre çalışmalarında gündelik hayat kavramının ekonomi, siyaset, tarih vb. alanlarda yapılan çalışmalardan yararlandığını belirtmektedir ve ona göre gündelik hayat eleştirileri modern hayatın bir ürünüdür (Lefebvre 2017: 24). Ayrıca gündelik hayat uygulamalarının/pratiklerinin geri planı oldukça katmanlı bir yapıya sahiptir. Ekonomik, sosyolojik, kültürel arka planın dışında doğal olarak mekânla olan ilişkisi de oldukça güçlüdür. Bu anlamda, Ali Şükrü Çoruk'un da dile getirdiği gibi "*Türkiye'de gündelik hayatın tarihi ve gündelik hayattaki değişimin tespiti noktasında yapılan çalışmalarda merkeze alınan şehir ise tahmin edileceği üzere İstanbul'dur*" (Çoruk 2010: 493).

Sanatçıların yaşam, eğitim pratiklerinin genellikle İstanbul'da gerçekleştiği düşünülürken bu durumun, pek çok açıdan haklı sebepleri vardır ve taşraya henüz açılmamış bir edebiyatın ve sanatçıların İstanbul'u odağa almaları uzunca bir süre devam eder. *Müsameretname'de* de İstanbul odağa alınmakla birlikte hikâyelerde İstanbul dışına çıkılarak; Bosna, Girit, Kafkasya, Londra, Paris gibi mekânlara yer verilmesi dikkat çekicidir. "Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti"nde bir aşk üçgeni içinde Londra, Londra-Hindistan gemi yolculuğu, Hindistan'a varış ve Londra'ya geri dönüş yer alır. Hikâyede İngilizlerin ve İngiliz gemicilerin gündelik yaşamına ilişkin bilgiler yer alır. "Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti" ile "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti"nde ise halk hikâyelerinde yer alan ve Tanzimat döneminde kaleme alınmış eserlerde sıkça rastlanan aşk hikâyeleri anlatılmaktadır.

Gündelik hayata ilişkin bilgiler anlatı türlerinin hemen hepsinde yer alabilir. Bunun yanında gazete haberleri, fıkra, makale gibi metinlerde de gündelik hayatın izi sürülebilir. Örneğin Şinasi'nin Tercüman-ı Ahval 'de yazdığı makalelerde İstanbul'un gündelik hayatına ilişkin birtakım düzenlemelerden bahsetmesi, mevcut olanın dışında bir deneyime duyulan isteğin örneklerinden biri sayılabilir. Şinasi'nin, sokak dilencileri, aydınlatmaları ve sokakların temizliği gibi konuları ele aldığı yazılarında isteklerini sıralarken Batı'nın gündelik hayatından etkilenmeler veya gözlemlerle bir gündelik hayat isteği içerisinde olduğunu fark etmek mümkündür (Şahin vd. 2010: 291-319).

Gündelik hayat deneyiminin sınırlarını çizmek ve onu sadece bir mekân, seçilmiş bir zaman dilimine hapsetmek ya da kurmaca metinlerin kahramanlarının pratiklerini sınırlandırmak mümkün değildir. Bu çalışmada da *Müsameretname'de* bir kısmını gelenekle ilişkilendirebileceğimiz giyim-kuşam, törenler, eğitim ve nesnelere başlıklarıyla 19. yüzyılın esere yansıyan gündelik hayat deneyimleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Giyim- Kuşam

Müsameretname'de ilk hikâyeden başlayarak kişilerin fiziki görünüşleri özellikle de giyim-kuşamları dikkatle anlatılmıştır. Koçak'ın da (2015: 781) belirttiği gibi gelenek içinde dış görünüşe, eşyaya bu denli önem verilmesi anlatının “müşahade” ve “keşif” niteliğini ön plana çıkarır. Yazarın, kişilerin sosyo-ekonomik seviyelerini, kadınların çekiciliklerini betimlemede giyim-kuşamı bir araç olarak kullandığı görülür. İlk hikâyede Rifat Bey'in ilkbaharda bir pazar günü “pek çoğu kemal-i itina ile giyinip bezenmiş”¹ (s. 4) İstanbullular dikkatini çeker. Ardından Binbaşı Rifat Bey, tanıştığı kişinin giyim-kuşamı ve kullandığı nesnelerin birtakım özelliklerinden yola çıkarak “ecnebi” olup olmadığı hakkında karar vermeye çalışır. Betimlenen kişinin fesini takış şekli bu konuda şüphe uyandırsa da gözlüğünün değeri, saatinin birtakım özellikleri itibarıyla hâli vakti yerinde bir kişi oluşu, anlatıcının karar vermesini kolaylaştırır:

“Kafa ve çehresinin şekil ve heyeti ve başındaki fesin suret ve vaziyeti bir ecnebi olduğunda şüphe bıraktığı halde yeleğinde ve gömleğinin kollarında bulunan düğmeler sarı olup üzerleri askervari kabartmalı ayla yıldız şekilleriyle müzeyyen idi. Ve bir de gözündeki altın gözlük gayet narin ve saat kordonu filan kont-u İngilizkari pek kibarsı bir şey olup kullandığı tabaka savatlı² gümüşten gayet musanna³ ve kapağının üzeri Napoli ve Sicilya cezirelerindeki “ada” yanardağların resimleriyle müzeyyen olduğu halde içindeki tütünün acı acı kerih⁴ kokusundan yanında bulunanlar olmakta idi” (s. 5-6).

Rifat Bey, tanıştığı bu kişinin davetini kabul edip evine gittiğinde kızlarının bir örnek giyimlerinden, üstü başı temiz olan uşaklarından bahsederek bu konudaki tavrını sürdürür. Ayrıca genç kadınla yakınlaştıkları anda da kadının görünüşündeki değişimi “Lakin bir de baktım ki soyunup dökünmüş ve arkasına gayet ince beyaz ketenden gecelik gibi hafifçe bir şey giyinmiş ve başındaki ince zarif çiçeklerle müzeyyen o gayet süslü hotozu filanı çıkarmış ve saçlarını hemen şöyle sadece tarayıp toplayıvermiş” (s. 33) cümleleriyle anlatır.

Hikâyede, sadece Rifat Bey'in etrafındakilerin değil kendi giyim-kuşamına ait setre, boyun bağı gibi ayrıntıları da görürüz. “Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti”nde ise Nacid Bey, bir Osmanlı beyefendisi olarak kendi giyim-kuşamına özen gösterdiğini parasının büyük bir kısmını giyim-kuşamına ve terziye harcadığını da beyan eder. Nacid Bey, bu konuda o kadar iddialıdır ki İngilizlerin bile dış görünüş konusunda kendisini taklit ettiklerini iddia eder: “Hâsılı süs, ziynet, moda, tuvalet her türlü tezyinat-ı şahsiyet ve resmîyede İngilizler bana taklit ederlerdi. Ve hatta sakal kıvrımağ usulünü evvela benden görüp İngiliz gençleri o vakit bunu en güzel bir moda ittihaz etmişlerdi” (s. 25-26). Yine aynı hikâyede İngilizlerin de dış görünüşe verdikleri önemden bahsedilirken zor şartlar altında bile bundan taviz verilmediği İngiliz gemisinde anlatılan gündelik hayat sahnelerinde yer alır. Hikâyede gemideki zor koşullara rağmen bir beyaz gömleğin iki gün

¹Çalışmada *Müsameretname'den* yapılan alıntılarda Emin Nihat, *Müsameretname*. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/1275> (Erişim Tarihi: 05.02.2021) kullanılmıştır.

giyilmediği, zor koşullarda bile tıraş oldukları gibi hususlara yer verilir. “Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım’ın Sergüzeşti”nde Behçet Bey’in boy kürkü taktığı, kadınların bürümcek kumaştan örtü ve şal kullandıkları (büründükleri) görülür.

Törenler

Gündelik hayatın akışı içinde geçiş törenleri içinde yer alan doğum, evlilik, ölüm gibi hadiselerin uygulamalarına da rastlanır. Gündelik hayatın tarihi kadar eski olan bu uygulamalar öncesinde, sırasında ve sonrasında düzenlenen birtakım törenleri ve ritüelleri hikâyelerde görmek mümkündür.

Emin Nihat, hikâyelerin merkezinde kadın-erkek ilişkileri bağlamında özellikle nişan, evlilik gibi törenleri ön plana çıkarır. Geleneksel anlatıların aksine bu hikâyelerde ilk görüşte aşktan ziyade birlikte vakit geçirme, birbirini tanıma neticesinde bir zaman içerisinde oluşmuş aşk yer alır.

“Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım’ın Sergüzeşti”nde Behçet Efendi ile Makbule Hanım okul yıllarında tanışır. Çocukluk döneminde “mekteb-i sübyan”da aralarında başlayan safiyane aşk fark edilince Makbule Hanım okuldan alınır. Behçet Efendi de bir süre okuldan uzaklaştırılıp babasına işyerinde yardım etmekle birlikte akşamları da eğitimine evde devam eder. Behçet Efendi bir süre sonra “temizce pırlanta bir yüzük iştirâ ile” Makbule Hanım’la nişanlanır. Evlilik çağına henüz gelmedikleri için dönemin âdeti olduğu üzere de bir süre nişanlı kalırlar. Evlenmek için beklemelerinin bir diğer sebebi ise kız tarafının “*mükemmel nişan takımı ve düğün filan gibi bazı ağırca masraflar*” istemesidir. Âdetler bunlarla da sınırlı kalmaz; gelin odalarının süslenmesi, evin döşenmesi gibi birtakım âdetlerin ve ritüellerin de yerine getirilmesi gerektiği “*O vaktin adetleri de gelin odaları gayet ağır döşemeler ve serapa bürümcekten askılar ve çiçekler ve iğreti şallarla tezyin olunduktan sonra, evin üst katı sofalara varıncaya kadar telli pullu nukllar ve baştanbaşa ipekli zarlarla donattırılırdı*” (s. 18) cümleleriyle anlatılır.

Behçet Bey’in babasının aniden ölümü üzerine düğün ertelenir. Yas sürecinin bitmesi beklenir ancak düğün, Behçet Bey ve ailesinin içine düştüğü maddi sıkıntılar yüzünden gerçekleşmez. Behçet Bey’e, maddi külfeti ağır olan bu teklifleri yerine getirilmedikçe dosta düşmana karşı mahcup olmamak için düğün yapılamayacağı söylenir. Behçet Bey, bunun bir hâl ve çaresine bakmak üzere Girit’e gider. Girit’e gidiş sebebini de açıkça Makbule Hanım’ın ailesine açıklayamaz çünkü onların gözünden düşmek istemez. Olaylar, sonrasında çok farklı mecralarda gelişir.

Hikâyede nişan ve düğün merasimlerine ilişkin birtakım ritüeller; evlilik öncesi nişan takımı alma âdeti, nişan takımının geri gönderilmesiyle nişanın bozulduğu gibi ayrıntılara yer verilir. Behçet Bey, Makbule Hanım’la yeniden nişanlanmak için Bosna’dan İstanbul’a beş bin kuruş akçe, hamam tası, sır aynası, kahve takımı ve Bosnakari gümüşten bazı hediyeler göndermeye devam eder.

“Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım’ın Sergüzeşti”nde ise Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım “Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım’ın Sergüzeşti” hikâyesinin kahramanları gibi okul arkadaşı olan iki çocuktur. Yıllar sonra tesadüfen karşılaştıkları vakit, aşkları yeniden alevlenir ve evlenmek isterler. Vasfi Bey, evlilik konusunda

ciddi olduğunu ifade etmek için annesinden yadigâr pırlanta yüzüğü babasından habersiz, Cevri Kalfa aracılığıyla Mukaddes Hanım'a gönderir. Bu iki hikâyede nişan töreninin gerçekleşmesi için erkek tarafının kız tarafına bir yüzük takdim etmesi, geleneğin nesnelere kurduğu ilişkiye bir örnek kabul edilebilir. Ancak bu takdimin dışında ailelerden izin alınması özellikle babanın izninin önemi de vurgulanır.

Vasfi Bey'in Mukaddes Hanım ile evlenmek için babasının iznini almak istemesi, babasının Mukaddes Hanım'ın mektuplarını görünce evliliğe onay vermediği ve evlenirken ona maddi destek olmayacağını söylemesi, evliliğin gerçekleşmesi için babanın rızasının alınması gibi durumlar dönemin evlilik adetlerini özetler. Babanın bu evliliğe karşı çıkışının en önemli sebebi ise kardeşinin kızıyla, oğlunu evlendirme düşüncesidir.

Hikâyede, baba-oğulun bu konu hakkındaki tartışmaları oldukça canlı ve gerçekçi bir üslupla anlatılmıştır ve Tanzimat edebiyatında gençlerin birbirini görmeden ya da rızaları dışında evlendirilmelerinin sakıncalarına dikkat çekme düşüncesi, evlilik kurumuna ve gençlerin evliliğine bakış açısını görmek mümkündür. Yazar, gençlerin birbirini görerek evlenmelerini ancak ebeveynlerin özellikle de babanın evliliğe onayı konusundaki geleneksel tutumun maddi ve manevi açıdan ne kadar önemli olduğunu hissettirir.

"Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti", Tanpınar'a göre "*garpla ilk temas devirlerinde gençlerimizin dikkatini çekmek isteyen*" (Tanpınar 1967: 267) bir hikâyedir ve evlilik, aile hayatı gibi mevzular, Batılı yaşam şeklinin gerekleri içinde anlatılır. Hikâyede Nacid Bey'in Elizabet'e hayranlığı, birlikte geçirdikleri zamanın neticesinde gittikçe artar. Nacid Bey'in zorunlu olarak Hindistan'a gidişi, dönüşü ve sonrasında araya her ne kadar Filaver isimli bir başka İngiliz kadının ısrarlı ancak sonuçsuz girişimleri girse de evlenirler. Nacid Bey, Batı'daki düğün merasimini anlatırken dikkatini çeken özellikleri ön plana çıkarır ve karşılaştırma yapar. Batı'da düğün merasimleri daha masrafsız, tarafları fazla külfete sokmayan, düğün kadar düğünün sonrasında gerçekleştirilen ve günümüzde balayı olarak adlandırılan kısa tatille birleştirilmiş bir organizasyondur:

"Çünkü alafrangada öyle tantana ve teklifli düğün falan olmayıp bu usuller ekseriya şark taraflarına mahsus gibidir. Serapa Avrupa'da ve hususiyile Garp taraflarında bu gibi şeylere asla ehemmiyet verilmez. Hele İngiltere'de lordlardan başkaları hakkında izdivaç hususu pek sühûletli ve masrafsız bir keyfiyettir. Şu kadar ki ba'de-l-akd gelin, güvey ve akrabalarından on zat birleşip bir mecliste bade-keş-i tehniyet ve meserret olurlar. Ondan sonra ya o gece buldukları mahalde zıfaf olur veyahut güvey ve gelin ikisi de huzzara bi'l-veda bir şimendifere binip birkaç saatlik mesafeye tebaüde orada müzeyyen hotellerden birisine beytûtet ederek hem birkaç gün tenezzüh ve teferrüc ederler. Ve hem de akraba ve hişânı nazarlarında mübtedîlikten naşi hâsıl olacak teklif ve mahcubiyeti def ile bir hafta on gün zarfında iki canlı gidip ekseriya üç canlı gelerek ber-sâbık oldukları mahalde kâr u kisbleriyle iştigal eylerler" (s. 88).

Nacid Bey, Elizabeth'le evlenirken Elizabeth'in babasından izin almış olmakla birlikte kendi ailesi bu durumdan habersizdir. İstanbul'a döndüğünde evlendiğini annesine söyleyemez. Annesinin kendisini evlendirmek istemesi üzerine de zor durumda kalır. Bu bölümde gençlerin nasıl evlendirildiğine dair birtakım izlenimler edinmek mümkündür. Anne, oğlunun beğendiği bir kız varsa, sorup soruşturmayı teklif eder ya da hangi özelliklere sahip

birıyla evlenmek istiyorsa ona göre bir gelin adayı arayacağını söyler. Nacid Bey'in "ecnebi" bir kızı beğendiğini söylemesi bile annesinin yeterince hiddetlenmesine sebep olur. Nacid Bey, Elizabeth'le evli olmasına ve bebek beklemelerine rağmen gerçeği annesine söyleyemez. Tanpınar'a göre "garpla ilk temas devirlerinde gençlerimizin dikkatini çekmek isteyen bu hikâyeye" (1967: 267) Nacid Bey ile Elizabeth'in gönderdiği mektup neticesinde ayrılıkla biter.

Eğitim

Hikâyelerde gündelik hayatın bir parçası olarak eğitim faaliyetlerini de görmek mümkündür. Özellikle eğitim konusu ele alınmamakla birlikte olayların akışı içinde kahramanların eğitim hayatına ilişkin durumları ve çocukların eğitimi konusunda ebeveynlerin tutumu görülmektedir.

Emin Nihat, gündelik hayatın içinde kahramanlarını karşılaştırmak için eğitim kurumlarını bir araç olarak kullanır. "Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti", "Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti", "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti" hikâyelerinin kahramanları eğitim amacıyla aynı mekânda bulunur. Yazarın bu tutumu, okura ön planda yer alan aşk macerasının arkasında dönemin eğitim ve okullaşma faaliyetlerini görmeyi de olanaklı kılar.

Behçet Efendi, Makbule Hanım'la mektepte karşılaştığında on üç yaşında olduğunu ve okulda okuma, yazmayı iletmiş olduğunu söyler. Makbule Hanım'la mesaisi ise Rumca bilmesi ve Makbule Hanım'ın daha önceki eğitimini Rumca alıp Türkçe öğrenmesinin kolaylaştırılması sebebiyle başlamıştır. Makbule Hanım Akdeniz adalarında ikamet ettiği dönemde Türkçe öğretmeni olmayışı sebebiyle yeterince Türkçe bilmez. Hikâyede Behçet Bey, Mekteb-i Rüştîyeler ve kadınlara mahsus okullar açılmadan önce erkek çocukların "sübyan mekteplerine" on altı, on yedi yaşına kadar kız çocukların ise bu okullara on üç, on dört yaşına kadar başörtüsüyle devam edebildiklerini anlatır. Ancak hikâyede Behçet Bey ile Makbule Hanım hakkında çıkan birtakım dedikodular sebebiyle önce Behçet Bey, Makbule Hanım'a kalfalık etmekten men eylenir, ardından Makbule Hanım apar topar okuldan alınır. Behçet Bey ise babasının işlerine yardım etmek üzere okula devam etmez.

"Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti"nde ise Vasfi Bey on üç, on dört yaşlarında olup Aksaray Rüştîye Mektebine devam etmekle birlikte Mesut Efendi adlı kişiden rik'a yazı öğrenmek üzere dersler alır. Sekiz-on kişilik bu sınıfa, on iki yaşındaki Mukaddes Hanım da devam eder. Öğrencilerin yaşları ilerleyince iki yıl kadar süren eğitimleri de biter. Ayrıca okulda çocuklara lalaların eşlik ettiği de görülür.

"Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti"nde ise durum farklılaşır. Öğrenciler arasındaki aşk bu hikâyede öğretmen-öğrenci aşkına dönüşür. Nacid Bey İngiltere'ye gönderilmiştir. Londra'da kaldığı altı sene boyunca Viktorya isimli bir gemiye mühendislik sıfatıyla kabul edilmiştir. Nacid Bey, mesleki eğitiminin yanında İngilizcesini geliştirmek üzere de özel dersler alır ve Elizabeth'le tanışması bu dersler vasıtasıyla olur:

"Vakia gemilerde de daima ders okutmaktan hâli bulunmaz idiye de bu da yine herhalde fûnûn ve malumat- bahriyeyi tevsi'e medar olur suretten ibaret olduğundan ben hem İngilizcenin nezaket-i

berriye ve dekâyık-ı edebiyesine kesb-i vukuf etmek ve hem de başlıca meraklısı bulunduğum inşaat-ı bahriyeyi mükemmel bir hocadan tahsil etmek üzere Mister Havel namında bir muallim bulup haftada iki defa onun hanesine devam ederdim” (s. 3-4).

Mükemmel öğrenci ve öğretmen buluşmasını yakalayan Nacid Bey, İngilizlerin ders işleme ve vakti kullanma konusundaki anlayışlarından da övgüyle bahseder. Behçet Bey ve Vasfi Bey güzelliklerinden ve nezaketlerinden etkilendikleri sınıf arkadaşlarına âşık olmuşlardır. Nacid Bey ise Elizabet’in güzelliği, nezaketi kadar, işine olan bağlılığından ve hâkimiyetinden etkilenir. Bu hikâyeye, edebiyatımızda kadının, öğretmen olarak yer almasının ilk örneklerinden biri olarak düşünülebilir.

Hikâyelerde okul dışında Behçet Bey’in “*Leyla ile Mecnun ve Ferhat ile Şirin misillü meşhur olan aşk-ı üftadelerin sergüzeştanelerini*” (s. 7) okuduğundan, gazete okuyan kişilerden eğitim ve kültürel hayatın bir parçası olarak bahsedilir.

Nesneler

Gündelik hayatın en önemli belirleyenlerinden biri de kullanılan nesnelere göre kişilerin nesnelere kurdukları ilişkiler önemlidir. Bu bağlamda bireyin dünyasında nesnelere eşyaların özel bir yeri olduğu görülebilir. İster özel alan ister ev gibi sınırlı bir topluluğun yaşam alanları içinde olsun, eşyalar-nesnelere dönemin yaşam pratiği açısından önemli ve değerlidir.

Zeynep Uysal’ın aktardığı gibi “*Realistlere göre insan kullandığı ya da kazandığı şeyler dikkate alınmadan temsil edilemez. Kendilerini tanımlamak için kullandıkları şeyler, aletler, eşyalar, mobilyalar, aksesuarlar karakterin kim olduğunun ya da kim olduğunu iddia ettiğinin göstergesi olur*” (2014: 130). *Müsameretname* bütünüyle realist bir tavırla yazılmamış olsa da hikâyeye kişilerinin dış dünya ve özellikle de nesnelere kurduğu ilişki bağlamında gerçekçi bir tutum içinde oldukları görülür. “Binbaşı Rifat Bey’in *Sergüzeştisi*”nde Rifat Bey, çevresindeki insanların dış görünüşüne özellikle dikkat eder. Karşısındaki kişinin elbisesinin düğmelerinden, gözlüğüne, saatine kadar pek çok nesnenin ayrıntısına hâkimdir. Nesnelere neyden yapıldığı, nasıl işlendiği gibi hususlar Rifat Bey’in nesnelere kurduğu ilişki kadar dönemin anlayışını da ortaya koyar.

Rifat Bey’in misafir olduğu ev gayrimüslimlerin yaşadığı bir evdir ve haliyle birtakım usuller değişiklik gösterir. Evde haremlik-selamlık uygulaması yoktur. Pahalı ve gösterişli nesnelere kurulu sofralar, ailenin varlığına işaret eder. Fincanlarla ikram edilen sütlü kahveden, evdeki kütüphaneye, kütüphanedeki kitapların çeşitliliğine kadar verilen ayrıntılar nesnelere betimlenmesinden ziyade aile yaşantısı hakkında verilen bilgilerdir.

“Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan *Sergüzeştisi*”nde ise gündelik hayat sadece evle sınırlı kalmaz. İngilizlerin, seyir halindeki gemide bile gündelik hayatın içinde önem verilen bazı hususlardan vazgeçmedikleri, yeme-içme ritüellerine eşlik eden eşyaları ve düzenleri korudukları anlatılır. Belli bir düzene ve lükse sahip sofralar seyir koşullarında bile korunurken bunun bir zahmetten ziyade gündelik hayatın önemli parçası olan nesnelere ilişkisi de ortaya çıkar:

“Ezcümle en şiddetli havada sofrta takımları yine bir mükemmel ziyafet şeklinde tezyinata boğulur ve şu hâle o kadar itina olunur ki mesela sallantıdan kadehler, sürahiler olduğu yerde duramaz olduğu halde bu gibi şeyler ağ içine va’z edilip edevat-ı saire dahi her biri bir suretle merbûten muhafaza olunur. Tezyinat-ı şahsiyeye gelince bunda da asla ihmal olunmayıp İngiltere vesair bilâd-ı medeniyede berren nasıl gezilirse esna-yı sefer ve şiddet-i telâtumdan kimin kesb eylediği hâl-i hazırda bile aşırı ehemmiyet verilir” (s. 41).

Hikâyelerin farklı dünyaları anlatan atmosferi içinde anlatıcının-kahramanın nesnelere kurduğu ilişkiler de dikkati çeker. Bir yanda lüks sofrta takımları, fincanlar, itina ile dekore edilmiş evler olsa da diğer taraftan kibrit kutusu gibi bir ayrıntı da koşulların insan-eşya ilişkisini ya da önemini belirleyen bir unsur haline gelir. “Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım’ın Sergüzeşti”nde Behçet Bey’in ansiklopedik bir bilgi verir gibi bir kibrit kutusundan bahsetmesi anlatımın akışını bozsa da günümüz okuyucuları için oldukça ilginçtir:

“Lakin kibrit kutusu da hemen en irice sabun kalıbı kadar vardı. Çünkü o vaktin halinde şimdiki kibritin envayı olmayıp ekser mahalde tepesi kükürtlü bir nevi çam kullanılırdı. Ve o da duvara filan sürtmekle yanmadığından mutlaka kav çakmaya muhtaç olup o cihetle kibrit yanında behemehâl kav çakmak kesesi de birlikte bulundurulurdu. Ve hem de kibritler öyle makineden çıkma muntazam olmadığından artık rastgele her biri bir başka şekilde olup o cihetle öyle çatal matal şeylerin muntazam kutusu olamayacağından onu ekseriya kavanozlar içinde muhafaza ederler idiyse de ben mukaddemce hayli gurbet gezdiğimden o esnada tenekeden bir kutu yaptırarak işte arada sırada o çam kibritlerin düzgüncelerinden seçerek mehmâemken muntazam surette istimal ederdim” (s. 30).

Nesnelerin gündelik hayatta nasıl ve ne için kullanıldığını, kıymetini, dönemin giyim-kuşam vb. şekillerini görmek açısından önemi büyüktür. Gündelik hayatın rutinlerinden biri de hediyeleşmektir. Törenler bölümünde ifade edildiği gibi nişan, düğün merasimleri bunu bir nevi zorunluluk haline getirir. Bir diğer hediyeleşme usulü de günümüzde de yapıldığı gibi bir yolculuk, seyahat sonrasında verilen hediyelerdir. Rifat Bey’in İngiltere ve Hindistan’dan Elizabet’e ve annesine getirdiği kıymetli hediyeler lahor şal, altın kordonlu bir güzel “Kornumet” saat ve bazı hedaya-i Hindiye ve Efrenciye’dir. Hediyein kıymeti hediyeyi alan kişi tarafından memnuniyetle takdir edilir. Diğer yandan Elizabet ve babası Mister Havel, Nacid Bey’i Hindistan’a uğurlarken ona bir sandık içerisinde temiz keten takımı, ağır gömlekler, mendiller, peçeteler, fanilalar hediye ederler.

Hikâyelerde nesnelere kıymeti-ederi sadece maddi karşılığı ile değerlendirilmez. Kişilerin nesnelere kurduğu ilişkileri ihtiyaç, az bulunurluluk, fiyat ve kutsallık belirler. Kibrit kutusu örneğinde olduğu gibi bazen ihtiyaçtan, lahor şal örneğinde olduğu gibi az bulunur olmasından, “Kornumet” saat gibi pahalı ya da kişilerin atfettiği birtakım değerler itibariyle nesne kıymetlenir:

“Mesela benim Hindistan’dan aldığım çifte kulplu müzeyyen fağfur kavanozlarla İngiltere’den getirdiğim o nefis üç katlı billur sürahiler Avrupa’dan geldiği için yerden yukarı kalkamaz fakat kendisinin Mısır’dan getirdiği altmış paralık o mahud delikli gırgırlar, ev bereketi itikadıyla çiçeklikten aşığı inmez. Ve şayet yanlışlıkla bunların yeri değişse cariyeler şiddetli tekdir olunur” (s. 93).

Müsameretname’de bir iletişim nesnesi olarak mektupların özel bir yeri vardır. Ayrı bir başlık altında ele alınabilecek kadar işlevsel bir nesne olan mektup, nesnelere başlığının bütünlüğü açısından bu başlık altında ele alınmıştır.

19. yüzyılın iletişim koşulları düşünüldüğünde mektup doğal olarak en etkili ve hızlı haberleşme aracıdır. Bir yazım tekniği olarak değerlendirildiğinde mektupların işlevleri farklı açılardan da değerlendirilebilir ancak hikâyelerde mektup, özellikle âşıkların ve diğer kişilerin haberleşmelerinin en önemli araçlarından biridir. Mektupların kişiler aracılığıyla muhataplarına ulaştırılması kimi zaman ifşa olmaya sebep olsa da imkânsızlıklar ya da zorunluluklar dolayısıyla sıklıkla bu yola başvurulur.

Hikâyelerde Behçet Bey, Behçet Bey’in annesi, İmam Efendi, Nacid Bey, Vasfi Bey, Makbule Hanım, Hüsrev, Vasfi Bey’in babası, Elizabet ve Filaver’in mektupları vardır. Bu mektupların bir kısmının içeriğinden bahsedilirken büyük bir çoğunluğunda da mektup olduğu şekliyle yer alır. Resmî mektuplar dışında Filaver’in Elizabet ile Nacid Bey’in arasını bozmak için yazdığı kartların sadece içeriğinden bahsedilirken Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım, Hüsrev ve Vasfi Bey’in babası ile mektuplaşmaları olduğu gibi hikâyelerde yer alır. Mektuplarda Vasfi Bey, Mukaddes Hanım’a “Çaresazım efendim”, “Hayat-ı canım efendim”; Mukaddes Hanım, Vasfi Bey’e “Vefa-şiarım efendim”, “Mürüvetkârım efendim”, “Mürevvic-i arzu canım efendim” gibi hitap sözcükleri, mektuplar bitirilirken isim yerine “mecbureniz”, “muhibbeniz”, “üftadeniz” gibi rumuzlar kullanılır. Mektupların bir başkasının eline geçmesi düşüncesi ile âşıkların mektuplarda isimlerini yazmak yerine bu tip hitap ve rumuz kullandıkları varsayılabilir.

Hüsrev ve Vasfi Bey arasındaki mektuplarda dikkat çeken özellik ise Hüsrev’in adından önce kendi sınıfsal durumunu belirten “köleniz” sözcüğünü kullanmasıdır. Vasfi Bey’in babasının yazdığı mektuplar hitap ve imza ile diğerlerinden ayrılır. Hikâyelerde gündelik hayatın akışı içinde mektubun resmî ve özel işlerde ne kadar önemli olduğu gözlemlenebilir. Kadınların ve erkeklerin mektupla olan ilişkisi bağlamında özellikle âşıkların mektupları olayların seyrini değiştirmesi bakımından dikkate değerdir. Ayrıca mektupların saklanması, başkaları tarafından okunması ve bilinmesi gibi hususların önemiyle birlikte bir aracı yardımıyla taraflara ulaştırılması gibi hususlar da mektuplaşmaların nasıl yapıldığına dair bilgiler verir. Özellikle hitaplardaki sanatkârane üslup, konuşma ve yazı dilindeki farklılıkları da ortaya çıkarır. Biçimsel olarak da resmî ve özel mektuplar birbirinden ayrılır. Ayırt edici özelliklerden biri de resmî mektuplarda zarfın üzerinde yetkili kişinin mührünün bulunmasıdır.

Mektuplardaki hitap ve içerik kadar mektupların kime, nasıl yazıldığı da önemlidir. Bu husustaki ayrıntılar sınırlı olsa da süslü kâğıtların ve zarfların kullanıldığı görülür. Vasfi Bey, Hüsrev’in kendisi için aldığı malzemeyi “*O cihetle tezkireyi yazdığımız kâğıt o kadar zarif o kadar ziyetli idi ki. Hele zarfı daha müzeyyen her tarafı yaldız içinde beyaz yeri görünmez idi. Bunları Hüsrev mahsus deste ile Beyoğlu’ndan almıştı*” (s. 29) şeklinde anlatır.

“Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti”nde Batıda özel günlerde yapılan mektuplaşmalardan bahsedilir. Nacid Bey bu geleneği, “*Zira İngiltere’de âdet şu yılbaşının ilk üç günü olan Kırstım’ta şehir postalarıyla mükâtebe hususu gayet serbest olup fakat bundan murat aslı beyne’n-nâs ika-i*

letaij-i ıydî ise de herkes bu noktada duramayıp bazı garazkârlar o üç gün zarfında artık imzalı imzasız birbirlerine istediklerini yazarlar” (s.82) cümleleriyle aktarır.

Hikâyelerde mektupların art niyetle kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Hüsrev'in art niyetli mektupları dışında eserde yer alan ve çeviri olan “Gerdanlık Hikâyesi”nde de karşı tarafı aldatmaya yönelik kötü niyetli mektuplar vardır. Filaver'in Elizabet'e gönderdiği mektuplar da benzer amaçlarla yazılmış ve imzasız olarak gönderilmiştir.

SONUÇ

Müsameretname 19. yüzyılın son çeyreğinde yazılmış bir eser olması dolayısıyla kurmaca türler açısından edebiyatımızda ilk örneklerden biri kabul edilir. Eser, bu özelliği dolayısıyla edebiyat tarihi açısından özel bir yere sahip olmakla birlikte, yazılı ve görsel kaynakların görece sınırlı olduğu bir dönemde, gündelik hayat pratiklerinin birtakım uygulamalarını doğrudan ve dolaylı olarak konu edinmesi bakımından da önemli malzemeler içerir. Bu sebeple, Tanzimat dönemi gibi modernleşmenin başlangıcı sayılabilecek bir dönemde kendi çağına farklı açılardan da kaynaklık eder.

Eserde gündelik hayatın farklı unsurları içinde giyim-kuşam, eğitim, törenler ve nesnelere ön plana çıkar. Hikâyelerde yazarın anlatma iştahının bir yansıması olarak kimi zaman ansiklopedik bilgiye ya da tekrara düşen unsurlara rastlanmakla birlikte, bu unsurların 19. yüzyılda bireyin dünyasının gündelik hayat araçları ve ritüelleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu sergilemesi önemlidir.

İstanbul'u hikâyelerde merkez almakla birlikte Emin Nihat'ın çok geniş bir coğrafyayı anlattığı, İstanbul dışına çıkmış bir dünyadan haberdar olduğu gözlemlenir. Yazarın anlattığı bu coğrafyalarla ilişkisi veya gündelik hayat pratiklerinden nasıl haberdar olduğu konusunda net bir bilgi olmamakla birlikte eserde özellikle İngiliz gündelik yaşantısına dair betimlemelerin somut verilerden kaynaklandığı görülür.

Eserde birtakım değişikliklerle hâlâ uygulamaları görülen evlilik öncesi, sırası ve sonrası birtakım törenler, uygulamalar ya da bugün unutulmaya yüz tutmuş ya da yerini başka iletişim araçlarına bırakmış mektuplaşmalar, kısmen değişmiş eğitim faaliyetleri ya da bireylerin nesnelere kurduğu ilişkiler dikkat çekicidir. Bu anlamda *Müsameretname* ve benzeri metinlerin incelenmesi, 19. yüzyılda özellikle İstanbul ve çevresinin gündelik hayat panoramasını görebilmek ve tamamlayıcı bilgiler edinmek için zengin bir içeriğe sahiptir.

KAYNAKÇA

Arıkboğa, Erbay (2004). “19. Yüzyıl İstanbul’unda Gündelik Hayattan Kesitler”. *İstanbul: Şehir ve Medeniyet*, Haz. Şevket Kamil Akar. İstanbul: Klasik Yay. 273–282.

Çoruk, Ali Şükrü (2010). “Tanzimat’tan Cumhuriyete Gündelik Hayatın Tarihi Açısından İstanbul Hatıratları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16: 489-522.

Emin Nihat. *Müsameretname*. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/1275> [erişim Tarihi: 05.02.2021].

Koçak, Ahmet (2015). “Müsameretname ve yazarı Emin Nihat Bey’e dair yeni bilgiler”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/12: 771-790.

Lefebvre, Henri (2017). *Gündelik Hayatın Eleştirisi* 3, İstanbul: Sel Yay.

Şahin, Hafize ve Yalçın Çelik, S. D. (2010). “Gündelik Yaşam ve Toplumsal Hayat Perspektifinden Bir Mikro Tarih Denemesi: Şinasi’nin Kaleminden XIX. Yüzyılda İstanbul Sokaklarına Bakış”. *Erdem* 10/58: 291-312.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1967). *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Uysal, Zeynep (2014). *Metruk Ev Halit Ziya Romanlarında Modern İstanbul Bireyi*. İstanbul: İletişim Yay.